

2023

MISZLA FÖLDRAJZI NEVEIRŐL

Nagy Istvánné

Tartalom

BEVEZETÉS

1	SZEMLÉLET: A TÁJBAN MEGMUTATKOZÓ VALÓSÁG, AZAZ MIT LÁTOTT AZ ELNEVEZŐ?	3
1.1	A táj alakja, mérete, fekvése, minősége, egyéb jellegzetessége, mint az elnevezés alapjai ..	3
1.1.1	Miszlai 'vögy', Miszlai 'magos', Bikádi rétek, Bikádi kertek, Öreg-hegy, Új-hegy, Kis-hegy, Nagy erdő, Öreg erdő, Kis-köz, Nagy-köz, Lapos-rét, 'Lapostur', Pusztá-derék, Tó melléki, Forrási, Széles-fertős, 'Körösztudú dűlő' 'Nagyszéköli horgos', 'Póstaút', Vásártér	3
1.1.2	Pántlika-dűlő, 'Hurka-vögy', Fitos-hegy	6
1.2	A tájban nyomot hagyó cselekvések, munkafolyamatok, mint az elnevezés alapjai	7
1.2.1	'Parrag-hegy', Kazalos, Liszthordó dűlő, 'Erdőfőd', Páskom, Kanász-gödör, Gulyás-gödör, Csikójáró, Ökörállás, Ölfás-lap, Fejszés, Szénégető	7
1.3	A táj növényzete, állatvilága, mint az elnevezés alapjai	9
1.3.1	Boza-gyertyános, Gyertyános-lap, Fenyves, Szilasi domb, Kis-cser, 'Igyenes-cser', Kőrises-lap, 'Diós-ajja', 'Szivás', 'Vadomás', Körtefa-dűlő, Borsókert, 'Káboztáskertek', 'Kenderfőd', Szittyó	9
1.3.2	A Macskás	11
1.3.3	Bikád, Ürge-hegy, 'Bagó-vögy', Hollós, Rókalyuk, Farkas-oldal	13
1.4	A tájban látható épületek, építmények, mint az elnevezés alapjai	14
1.4.1	Szentegyház-hegy, Csárda-dűlő, Magtár-dűlő vagy Menyecske dűlő, 'Jäger ..... gunyhó' 'Fórák-kut' és egyéb kutak	14
2	EMLÉKEZET: MIT TARTOTT MEG A NÉP EMLÉKEZETE?	16
2.1	Családi és utónevek, mint az elnevezés alapjai	16
2.1.1	Böcskör, Badits, Csibráki, Cseszkó	16
2.1.2	Szűcs oldal, Fazekas, Pintér-hegy, Csiszer-hegy, Soós völgy	18
2.1.3	Engelmann tanya, Virág halála	19
2.1.4	Ludmilla, Nándina, Annamajor, Ágnes-hegy, Pál-hegy, János-hegy, Kati sarok	20
2.2	A település történetével kapcsolatos tények, mint az elnevezés alapjai	20
2.2.1	'Rác-kuti dűlő', 'Pogány vögy', Cigány-sűrű	20
2.2.2	'Papok ódajja', 'Katona-főd', 'Jegyzőfőd' Ráadás, 'Ádomás-hegy'	22
3	FANTÁZIA: AZAZ AZ ELNEVEZŐBEN KIALAKULT ÉRZELMI, HANGULATI TÉNYEZŐK	22
3.1.1	A Badacsony, a Bíbor és a Szerencse rét	22
4	IRODALOM	28

A földrajzi nevek a táj különböző részeinek, illetőleg a tájban található természetes és mesterséges alakulásoknak megkülönböztető nevei (Lőrincze 1967). A földrajzi nevek jelentik a kapcsolatot a fizikai tér és a rajta élő emberi közösség között, általuk helyezzük el magunkat a Földön, általuk rendezzük és adjuk tovább a térbeli információkat, legyen szó akár egy kis falu közösségéről, akár egy nagy terület komplex leírásáról. Helyek és közösségek között szellemi, érzelmi kapcsolat is létrejön, mégpedig az otthonlét érzése, egyfajta lelki birtoklás élménye: az a hazám, ahol az életteremet meg tudom nevezni. A nevek összekötnek elődeinkkel, akik ránk hagyományozták azokat, valamint tükrözik az elnevező közösség emlékezetét, szemléletét, gondolkodásmódját és jelentős részt képeznek az emberek identitásában. (Mikesy 2022). A *dűlőnevek* egy település határának művelés alatt álló részeire vonatkozó földrajzi nevek. Szűkebb értelműek a *határ* fogalmánál, amely a műveletlen területeket is magában foglalja. Ezek a nevek fontos forrásai a helytörténet-írásnak, az agrártörténetnek, a régészetnek, néprajznak egyaránt, hiszen tanúskodnak a természeti viszonyokról, az egykori művelési formákról, a megtermelt növényekről, a határhasználati módokról, a birtokbavétel módjáról, a birtoklás formáiról. Számtalan tanulmány született a földrajzi nevek keletkezésének kérdéseiről, többféle megközelítésben vizsgálva. Peterdi Ottó 1936-ban írt tanulmányában azt az elvet vallja, hogy a földrajzi névadást három forrás táplálja, mégpedig a *szemlélet*, az *emlékezet* és a *fantázia*. Ezt az irányvonalat követve a következő csoportosításban vizsgálom, hogy mi lehet a miszlai határ elnevezéseinek alapja:

1. Szemlélet: a tájban megmutatózó valóság, azaz mit látott az elnevező?

- a megnevezendő táj alakja, mérete, fekvése, egyéb jellegzetessége
- a tájban nyomot hagyó cselekvések, munkafolyamatok
- a táj növényzete, állatvilága
- a tájban látható épületek, építmények

2. Emlékezet: mit tartott meg a nép emlékezete?

- személyek nevei
- a település történetével kapcsolatos tények

3. Fantázia: azaz az elnevezőben kialakult érzelmi, hangulati tényezők

A névvizsgálatok legfontosabb forrásai a régi térképek, így a három katonai felmérés térképei, valamint az 1850-1860 illetőleg az 1856-1883 között készült kataszteri térképek. A személynevekből adódó elnevezések esetében fontos dokumentumok az országos összeírások (1715-1720, 1828) és az országos nemesi összeírások (1754/1755) névjegyzékei. Az alább vizsgált földrajzi nevek vonatkozásában a legfőbb irányadók voltak a Pesthy Frigyes helynévtárában és a *Tolna megye földrajzi nevei* című kötetben szereplő miszlai földrajzi nevek. Az utóbbiban feltüntetett elnevezéseket Borda József általános iskolai igazgató gyűjtötte össze 1981-ben. Adatközlői voltak Balaskó Pál (86 éves), Fischer György (53 éves), Lebb József (44 éves), Nagy Sándor (53 éves) és Takács Antal (59 éves) helyi lakosok. A kiválasztott és magyarázatra szánt neveket nem nyelvtörténeti, nyelvészeti szempontból szeretném vizsgálni, csupán a névadás eredetére, lehetséges magyarázatára próbálok választ keresni a meglévő ismeretek, felhasználható források segítségével. Egy-egy terület elnevezésekor, leírásakor, nem csak egy, hanem több név is született – pl. *Erős, Erős-lap, 'Erős-lapi-fórási', Erős-lapi árok, Erős-lapi-kút* – ilyen esetben a legjellemzőbb név szerepel a magyarázandók között.

1 SZEMLÉLET: A TÁJBAN MEGMUTATKOZÓ VALÓSÁG, AZAZ MIT LÁTOTT AZ ELNEVEZŐ?

1.1 A táj alakja, mérete, fekvése, minősége, egyéb jellegzetessége, mint az elnevezés alapjai

Amikor az ember és a táj között még nincs semmiféle kapcsolat, az elnevezés alapja csak a természetes, változatlan táj lehet (Lőrincze 1967). Tehát a földfelszínnek jellegzetességei – hegy, völgy, rét, domb, forrás stb. - lesznek a névadás motiválói. Azonban ha a tájnak több pontját kell pontosan meghatározni, több hasonló, vagy azonos felszíninformát kell egymástól megkülönböztetni, akkor névrésszé válnak a földfelszín alakulásának külső formáját, méretét, helyzetét, fekvését, minőségét kifejező valamint a településnévre mutató grammatikai jelzők. Az egyes jelzők jelentése viszonylagos, mindig az illető táj jellegétől függ (Lőrincze 1967).

1.1.1 *Miszlai 'vögy', Miszlai 'magos', Bikádi rétek, Bikádi kertek, Óreg-hegy, Új-hegy, Kis-hegy, Nagy erdő, Óreg erdő, Kis-köz, Nagy-köz, Lapos-rét, 'Lapostur', Pusztaderék, Tó melléki, Forrási, Széles-fertős, 'Körösztudiló' 'Nagyszékői horgos', 'Póstaú', Vásártér*

A hosszan elnyúló *Miszlai völgy* mintegy határt képez a miszlai és a nagyszékelyi területek között. A telkes gazdák kisebb földterületei mellett a völgy legnagyobb részét Miszla község birtokolta, ahogy azt az elnevezése is tükrözi. A *Bíbor-hegy* legmagasabb pontjáról kitűnően belátható az egykor művelés alá fogott sík terület. A *Kis utca* házai, kertjei felett végig elterülő '*Miszlai magos*' több pontjáról szintén csodaszép kilátás nyílik a falura. A '*Magos*' teljes területe az uradalomhoz, azaz Kiss Pál, később Inkey báró birtokához tartozott. Úgyszintén a *Bikádi rétek*, amelyek a térkép szerint *Bikád puszta* és *Közép-Bikád puszta* között helyezkedtek el, közel az uradalmi lakóházakhoz, épületekhez. A *Bikádi kertek* Miszlának egy kisebb falurészét képezik. Az elnevezés szerint egykor háztáji kertek sorakoztak ezen a területen is. S hogy miért éppen *Bikádi kertek* lett a keskeny, hosszan elnyúló háztáji elnevezése? Talán mert a falu szélén, a Bikádra vezető út mentén, a *Bikádi-úti dűlő*höz közel található. Az *Öreg-hegy* feltételezhetően Miszla legelőször művelésbe, elsősorban szőlőművelésbe fogott dombja volt, ezért kapta a név az *öreg* jelzőt. Ebből következhet az *Új-hegy* elnevezése, miszerint az lett időben legkésőbb kiosztva szőlő-és gyümölcstermesztés céljára. Már az első katonai felmérés térképe (1782-1785) szőlőművelést jelöl az *Öreg-hegy* területén, az *Új-hegyen* pedig még sűrű erdőséget. Tehát valóban később tették művelhetővé utóbbi dombot. A második katonai felmérés térképén (1819-1869) tisztán látszik, hogy már mindkét domb művelés alatt áll. A kataszteri térkép pedig már a tulajdonosok illetve a földeket művelők neveivel feltüntetett, szőlőtőkét ábrázoló rajzokkal kiegészített parcellákat mutat mindkettőn. Nézzünk a névadásra vonatkozóan egy másik megközelítést is, ugyanis nem hagyhatók figyelmen kívül az alábbi tények. Az 1828-as országos összeírásban Miszla lakói között szerepel Ujj György neve. Pesthy Frigyes helynévgyűjteménye ugyanezzel az írásmóddal, tehát *Ujj-hegynek* tünteti fel ezt a dombot. Bár ha az *új* szót ez esetben melléknévként kezeljük, szóba jöhet a régies írásmód is. Az 1854-es kataszteri térképen éppen a hegyvonulat közepe táján kiosztott parcellán szerepel *Uj István* neve, immár rövid mássalhangzóval. A családnevek változástipológiája szerint nem volt ritka a nevek megváltozása, ami történhetett akár a családnevek átvitelekor, öröklődéskor is. Okaként említhető hangtörténeti változás, de akár névtévesztés is. Elindítójaként megnevezhető a közösség, a nevet viselő egyén, de akár a név írásbeli lejegyzője is. Az Ujj és az Uj családnevek esetében történhetett egy egyszerű rövidülés, névelem elhagyás is, ami abban az időben még nem párosult

a magánhangzó hosszúvá válásával, amely formát a jelenlegi írásmód hordozza. Az *Új-hegy* esetében-mivel a domb parcellatulajdonosai, művelői között is szerepel ez a ritka vezetéknev-nem zárható ki a családnévhez köthető névadás sem, amelynek jellemző eseteiről egy következő fejezetben lesz szó. Nem lehetetlen, hogy az említett dombon a legelső szőlőtelepítő az Ujj család volt és az *Új-hegyen* nemzedékről nemzedékre örökítették földterületüket. A nép pedig e tettüket és a környékünkön kevésbé elterjedt családnévüket a domb róluk való elnevezésével őrizte meg a jövőnek. A *Kis-hegy*, *Nagy erdő* neve a méretükre, terjedelmükre való utalással keletkezett. A *Nagy erdő*, *Öreg erdő* nevek ugyanaz, a Miszla és Pincehely között húzódó cserestölgyes erdőséget jelölik. Az idők során az *öreg* melléknév helyett a *nagy* melléknév vonult be a köztudatba és a használatba. A *Nagy erdő* egykor népszerű kirándulóhely volt helyiek és környékbeliek számára egyaránt. S azt is tudjuk, hogy a *Nagy erdő* lábánál bálákat is szoktak tartani. A *Pusztaderék*, *Lapos-rét*, *Forrási*, *Tómelléki* egymáshoz közel eső területek, utóbbi az uradalomhoz tartozott. Ezek a nevek a hely fekvésére, domborzatára utalnak, tehát a puszták középtáján, a domb alatti sík területen, forrás és tó mellett való elhelyezkedést hivatottak bizonyítani. A *Bíbor-hegy* lábánál elnyúló *Lapos-réten* sorakoztak a kenderföldek és az 1859-es térkép *Laposrét malom* néven egy fontos helyszínt is jelöl, mégpedig a *Báni-patakra* épült vízimalom épületének felrajzolásával. Érdekes elnevezés a '*Lapostur*', amelyet az adatközlések alapján csak Pesthy Frigyes említ, sehol máshol nem találtam nyomát, így kérdéses, hogy a miszlai határ melyik részének lehetett a neve. A magyarázatnál célszerű kiindulni a *túr* igéből, amelynek jelentése: *földet forgat valamilyen eszközzel, vagy orral*. Ez esetben utóbbira kell gondolnunk, mégpedig a vaddisznókra, akik orrukkal föltúrják a gyöpöt, ugart, kitúrják a növények gyökerét. A szóban forgó miszlai határrész arról kaphatta nevét, hogy vaddisznó kondák járták, akik alaposan feltúrták a név szerint valamilyen laposan fekvő, sík területet. A *fertő* egy lefolyástalan, bűzös pocsolya, sekély állóvíz, amely ingatag egyensúlyi állapotokat mutat. A *Széles-fertős* elnevezés mocsaras, süppedékes, ingoványos, sáros, agyagos helyre utal, amelynek kiterjedése nagyobb területet vesz igénybe. A '*Körösztuti dűlő*' fogalmát Pesthy Frigyes így határozza meg nagyon találóan: „*két dűlő út által kereszt formában átvágatik.*” A Nagyszékely fele vezető löszmélyutat nevezték el '*Nagyszéköli horgos*'-nak. A miszlai táj arculatát a lösz sajátos lepusztulásformái teszik változatossá. A lösz 20-50 méter

magasságig is megtelepült. Jellegzetesek a magasra kiemelt hátaikat keresztülszelő löszmélyutak és a meredek lejtőket beréselő löszszurdikok. A Dél-Dunántúl régió Piros túrája a 'horgoson' keresztül halad Nagyszékelybe. A 'Póstaut' a Keszőhidegkútra vezető földesút, amelyen régen a postai forgalmat bonyolították. Az említett túramozgalom ezt az útszakaszt is érinti. Mislának Kiss Pál kért vásártartási jogot 1842-ben, amely szerint évente 4 vásárt tartottak a *Bíborban*, az ottani *Vásártéren*. A miszlai határ fenti domborzati elemei esetében az elnevezések alapját az embertől független táji adottságok alkotják. A szakirodalom ezeket a neveket *természeti neveknek* nevezi, amelyek, mint láthattuk, bizonyos értelemben önmagyarázóak.

1.1.2 *Pántlika-dűlő, 'Hurka-vögy', Fitos-hegy*

Vannak olyan domborzati képződmények, amelyeknek jellegzetes, valamihez hasonló alakja motiválhatta elnevezésüket. A *pántlika* színes, díszítő szalag, amelyet a leányok a hajukba kötnek. A szó átvitt és népies értelmében a *pántlika* keskeny szalagot, azaz keskeny, de hosszan elnyúló szalagtelket jelenthet. Valószínűleg ebben a dűlőben, amelynek egy része erdős, más része szántó ilyen szalagtelkek futottak sorban hajdanán. A 'Hurka-vögy' szintén alaki hasonlóság alapján kaphatta elnevezését. A Bikádhhoz és Udvarihoz közel eső völgyben a kataszteri térkép szerint leginkább udvari illetőségű, német ajkú lakosok kaptak kisebb-nagyobb földterületet. A *fitos* szavunk ómagyar eredetű, régies jelentése szerint *kiálló, nyitott, belsejét láttató*. Születhetett ez az elnevezés is alaki hasonlóság alapján, hiszen az idők során változhatott a domb felszíni formája és lehetett valami olyan elnevezésre ösztönző tulajdonsága - *kiálló, felfele futó hegygerinc, a hegy belsejét láttató üreg* - amit napjainkban már nem láthatunk. De az is lehetséges, hogyha alaposabban szemügyre vennék, körbejárnánk a *Fitos-hegyet*, megtalálnánk a választ és azt a formai jellemzőt ma is, ami a névadást ihlette. Szóba jöhet a családnévről való elnevezés is, bár sem a miszlai, sem a környékbeli falvak összeírásában nem találtam *Fitos* nevezetűt. Az 1754/55. évi országos nemesi összeírás Zala megyében Mihály, János, László, Imre, Péter, Ferencz, György, András, István keresztnévű, *Fitos* vezetéknévű személyeket említ. S mivel a Mislát birtokló nemesi családok mindegyike kötődött valamilyen szálon Zala

megyéhez, az olyan birtokvételek, birtokadományozás, birtokcsere-egyezség lehetősége sem kizárható, ami helyben a tulajdonosról való elnevezéssel társult.

1.2 A tájban nyomot hagyó cselekvések, munkafolyamatok, mint az elnevezés alapjai

1.2.1 'Parrag-hegy', Kazalos, Liszthordó dűlő, 'Erdőfőd', Páskom, Kanász-gödör, Gulyás-gödör, Csikójáró, Ökörállás, Ölfás-lap, Fejszés, Szénégető

A földművelés és az állattenyésztés nyomai a földrajzi nevekben is megmaradtak. Hiszen eközben az ember valamilyen nyomot hagy a tájban. Bizonyos fajokat, amelyekből haszna van, termel, tenyészt, más fajokat kártékonyaságuk miatt pusztít. Változtathatja a növényvilágot. Erdőket írt ki, legelőket tör fel, helyükre a szükségleteknek megfelelő növényzetet telepít. Módosíthatja a vízrajzi viszonyokat. Mocsarakat csapol le, tavat épít, kutat ás. A parasztgazdaság munkarendjének leghangsúlyosabb tennivalóit a gabonatermesztés munkafolyamatai határozták meg. A földeket két-és háromnyomásos rendszerben művelték. Az előbbinél a szántóföldeket két csoportra osztották, egyikben termeltek, a másikat ugaron hagyták, pihentették és legelőnek használták. A háromnyomásos rendszerben az egyik földterületre ősze vetett, a másikba tavasszal vetett gabonát tettek, a harmadikat ugaron hagyták. Ha a 'Parrag-hegy' elnevezését a *parlag* szláv jövevényszóból eredeztetjük, amely eredetileg pihentetett földet jelent, ez esetben a 'parrag' régies írásmódú, vagy tájszólásos forma. A parlag abban különbözött az ugartól, hogy az csak egy évig maradt vetetlenül, a parlag viszont több évig maradt műveletlen, s ezért főként legelőként szolgált. A kataszteri térkép a 'Parrag-hegyet' lakott helynek tünteti fel, ahol a telkes gazdák mellett Miszla községnek is volt egy nagyobb földdarabja, amelyet valószínűleg legelőként is használtak. A 'Parrag-hegy' elnevezést illetően nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a Parragh családnév is lehet. Az összeírások Mislán ilyen vezetéknevű egyént nem említene. Mivel a kataszteri térkép szerint nevezett hegyen sok udvari lakosnak is volt földterülete, megnéztem az összeírásokban a név előfordulását, de Udvariban sem jegyezték Parragh nevet. Viszont a gyönki lakosok felsorolásában szerepel Parragh Joannes neve, aki akár lehet valamilyen oknál fogva a hegy névadója is. Az írásmódot illetően minden forrás *parrag* formában szerepelteti a hegy nevét, tehát elhagyja a családnévhez kapcsolódó *h* betűt.

A *kazal* nagyobb méretű széna vagy szalmarakás szabadtéri területen. A megfelelő módon megrakott és szalmakötéllal biztosított kazal évekig ellenáll szélnek, esőnek. A *Kazalos* elnevezésű területet szérűnek használták, amelynek a szélén a csévelt gabona szalmáját kazalba rakva tartották. Az 1869. évi összeírás szerint Tolna megye 115 településéből 79-ben 368 malom működött (Kárpáti 1987). Köztük volt a nemeskéri Kiss család miszlai malma, amely a *Báni-patak* vize által vízikerek meghajtású volt, s amely 24 óra alatt adagszám 3 pozsonyi mérő búzát őrölt meg (Kárpáti 1987). Ezek a kis vízimalmok durvább lisztet őröltek és elsősorban a falusi parasztság gabonáját dolgozták fel. A fizetési mód a természetben kivetett vám volt. A *Liszthordó dűlő* neve Kiss Pál illetőleg örököse, Inkey báró hengermalmáig vezethető vissza. A malom forgalmát Pincehely felé ezen a dűlőn keresztül, a *Liszthordó úton* bonyolították. Az állattartás a földművelésbe nem vonható földeket hasznosította. Az állattartás, amely fogalom magában foglalja az állatok gondozását, takarmányozását, szaporítását, hasznosítását, történhetett legeltetéssel vagy istállózással. A félszilaj tartásban az állatok tavasztól késő őszig a legelőn voltak, de a téli időszakot takarmányozva az istállóban töltötték. A kezes tartásban az állatok - főleg az igás állatok és a tejhasznot hozó tehének - naponta mentek a legelőre, este azonban hazatértek. A faluból kivezető széles földutakon, a *csapáson* hajtották a legelőkre az állatokat. A *Kanász-gödörben*, amely egy völgykatlan, a disznókat legeltették. A *Gulyás-gödörben* tavasztól őszig a szabadon tartott bika-, tinó-és tehéncsapat tanyázott. Mindkét terület az állatok pásztorairól, a *kanászról* és a *gulyásról* kapta nevét. A *Csikójáró* volt az uraság fiatal csikóinak legelője. Az *Ökörállás* a legelőn tartózkodó ökrök delelőhelyét jelöli. A parasztember életében az erdő jelentős szerepet játszott. Ott találta a tüzelőjének, háztartási eszközeinek, szerszámainak, épületeinek való faanyagot. Az erdei termések összegyűjtésével, erdei vadászattal kiegészítette megtermelt élelmiszereit. Az állatokat erdei tisztásokon legeltette, a sertéseket makkos erdőben hizlaltatta. A faluközösség elkülönülve az uradalmi erdőktől, közösen használta erdejét. Az erdei munkák, a fakitermelés, fafeldolgozás, szénégetés egyfajta megélhetési lehetőséget biztosítottak azoknak is, akik földdel nem rendelkeztek. A művelésre alkalmas földterületet az erdőtől írtással kellett elhódítani, felszántani és termővé tenni. Az '*Erdőfőd*' elnevezésű terület elnevezése ennek a hosszú munkafolyamatnak az emlékét őrzi. *Páskomnak* nevezték azt az erdőterületet, amelyet a 19. században feltörték

szántóvá és kiosztották a falu lakóinak szántóföldjük kipótlására. A *Páskomban* még látható nyomai vannak, hogy valaha szőlőt is műveltek ott. Előregedett, megvastagodott szőlőtőkék, löszbe vájt pincemaradványok, elszáradt gyümölcsfák tanúskodnak a valamikori gazdag termőterületről. Az *Ölfás-lap* neve a fakitermelés fáradságos munkájához kapcsolható, egy olyan erdőrészt jelöl, ahol az elszállításra váró ölfát farakásokba rakták és tárolták. A *Fejszés* elnevezés szintén az erdőírtás munkafolyamatát idézi. A favágáshoz használt eszköz lett a névadó, amely a fakitermelésnél három változatában is használható, hiszen megkülönböztetnek döntő, ágazó és hasító fejszét. A faszénkészítő mesterség a 19. sz. eleje, az ipari tevékenység fellendülése óta kenyéradó tevékenység volt. A szénégetők lapos, tisztás helyet kerestek az erdőben. A boksát, amelyet leginkább bükk és tölgy hasábfából építettek, a tetején keresztül gyújtották meg, ami 8-12 napig izzott. Régebben városról-városra, faluról-falura jártak a faszenes szekerek, árujukat kovácsok, lakatosok, bádigosok fémek izzításához, más kisiparosok, valamint a háziasszonyok vasaláshoz vásárolták. Szénégetők a miszlai erdőben is jártak, emléküket a *Szénégető* elnevezésű hely őrzi. A miszlai telkes gazdák mellett a *Szénégetőben* kapott illetményföldet a katolikus plébános, a református lelkész és mindkét felekezeti iskola.

1.3 A táj növényzete, állatvilága, mint az elnevezés alapjai

A növényzetet jelölő, arra utaló helynevekből kitűnik, hogy mely tájakon miféle természetű vagy vadon élő növényeknek volt valamilyen okból nagyobb jelentőségük. E növények jellemzői lehetnek a területnek: kitűnhettek egyediségükkel, gyakoriságukkal vagy éppen ritkaságukkal, az emberi életben betöltött fontosságukkal, hasznosságukkal, különlegességükkel. Mindezekre utalva a növénynevek a helynevekben leginkább a megnevezett hely egyik jellemző sajátosságát fejezik ki. „A növénynevekből származó földrajzi nevek megőrizhetik olyan növények neveit, amelyek már nem élnek a területen, mert egyebet termelnek, vagy mert kivésztek azóta a vidékről (Inczefi 1970).

1.3.1 *Boza-gyertyános, Gyertyános-lap, Fenyves, Szilasi domb, Kis-cser, 'Igyenes-cser', Kőrises-lap, 'Diós-ajja', 'Szivás', 'Vadómás', Körtefa-dűlő, Borsókert, 'Káosztáskertek', 'Kenderfőd', Szittyó*

A *Boza* név sok másikkal együtt ősi miszlai névnek mondható, hiszen már Miszla 1767-es Urbáriumában említenek *Boza* vezetéknevűeket és a név máig is él. A *Boza-gyertyános* elnevezés kapcsán felmerülhet a terület birtoklásának ténye is, amelyet a vezetéknev és a leginkább előforduló fafaj összekapcsolása jelez, de az sem lehetetlen, hogy az említett időben valamelyik *Boza* nevezetű személy gyertyánfával ültette be a szóban forgó területet, innen kapta nevét ez az erdőrész. A *Fenyves* nemeskéri Kiss Pál birtokához tartozott. Feltehetőleg maga telepítette be fenyőfákkal. Szeretett ide kilovagolni s kívánsága szerint végső nyughelyét is itt képzelte el, egészen pontosan ott, ahol a lova megbotlott. Sírja itt található, ám a szóbeszéd szerint azt már régen kifosztották. A *Szilasi-domb* elnevezése utalhat arra, hogy a területen döntő többségben szilfák találhatóak. A *Szilás* egyébként régi magyar személynév, rendkívül ritka férfinév, a *szil* (szilfa) szó kicsinyítőképzős származéka. A *Kis-cser*, '*Igyenes cser*' *Kőrises-lap*, *Gyertyános-lap* elnevezések bizonyítják, hogy a fák nevei gyakran szerepelnek mint földrajzi köznevek, konkretizálva azokat a fafajtaikat, amelyek az adott helyen nagyobb számban, csoportosan előfordulnak. A *kis* és '*igyenes*' jelzőkkel kiegészített nevek a terület méretét, formáját pontosítják, a *lap*, '*ajja*' utótagok pedig a megnevezett pontos helyzetét. Hasonlóan kell gondolkodnunk a '*Diós-ajja*', '*Vadómás*', '*Szióás*', *Körtefa dűlő* neveket illetően. Miszlán is jelentős volt a gyümölcsstermesztés. A szőlő mellett leghasznosabbnak talán a szilva tűnt, hiszen frissen fogyasztható, aszalható, lekvár készíthető belőle. S ne feledkezzünk meg a pálinkafőzésről sem, amit főztek törkölyből, szilvából, körtéből, rozsból, megfordult borból, fölösleges gabonából is. Ezeknek a dűlőneveknek az elnevezését tehát az ott telepített gyümölcsfák nevei ihlették.

A földrajzi nevek alapjául szolgálhattak azok a mezőgazdasági növények is, amelyeket megtermeltek a határ egy bizonyos részén. Minden faluban voltak *borsóskertek*, '*káposztáskertek*', ahol mindenki a neki kimért területen termelte ezeket a zöldségféléket. Hogy miért pont ezeket? Mert hosszú időn át a paraszti asztalokon a legfontosabb főzeléknövények a káposzta, a répa, a bab, a borsó voltak, ezek megtermelése alapvető fontosságú volt. Cserta János miszlai katolikus plébános 1928-ban írt plébániatörténetében említést tesz a borsóskertekről: „*Miszla nagyközség, külön jegyzőséggel, melyhez Mislán kívül a közeli puszták: Bikád, Ludmilla, Borsókert tartoznak.*” A

Borsókert a bikádi területen helyezkedett el és az uradalomhoz tartozott, mint pusztá. Mislán a falu végén levő 'kábosztáskertek' lenyúlottak a falut átszelő patakig. A 'kenderfődek' szintén a patak közelében kerültek kiosztásra. A 'kenderfődek' a legjobb minőségű, erre a célra elkülönített területek voltak. „A kender puhára mívelt kövér földet szeret s friss trágyát is eltúr ugyan, de régi televényű telken puhább és finomabb fonómívet ad.” - írja Galgóczy Károly. Mislán a Bíborban fekvő kenderföldektől nem messze a feldolgozáshoz nélkülözhetetlen kenderáztató is megtalálható volt. A kender betakarítási módja a nyűvés, ezt követte az áztatás, amelynek során a majd fonható rostanyag elvált a növény fás részeitől. Ezután megszáritották, megtörték azaz 'tiluták', majd a pozdorjaszilánkokat gerebennel kifésülték. A fonás majd a szövés során a finom szálú szöszből finomabb fonal és vászon készült a ruhákhoz, konyhai- és ágyi textíliákhoz, a durvább fonalból zsákféléket szöttek. A kender tehát egész éven át adott munkát az asszonyoknak és a paraszti háztartásokban alapvető fontosságú növénynek számított a lennel együtt. Nem véletlenül született a közmondás: „Búsul, mint akinek nem jutott kenderföld.” A Báni-patak és a miszlai tó környékén terül el a Szittyó elnevezésű terület. A szittyó tulajdonképpen egy növénynem. Hengeres levelű vízínövény. Némely fajait a népnyelv káának is nevezi. Helytelenül, mert a káka növénytanilag más nemű. A szittyó nedves helyen csoportosan nő és zombékot alkot. A tó környéki területek elnevezése tehát a vizes élőhelynek megfelelő vízínövényről kapta nevét. A Szittyó területén hatod és hetedosztályba sorolt földeket jelöl a térkép, művelőként pedig a két felekezet neve van feltüntetve. Ennél rosszabb minőségű az uradalomhoz tartozó szomszédos Kis-sós-part, amely nyolcad-osztályú. A sós melléknévvel a sok sziksót tartalmazó és emiatt termékenység szempontjából gyenge minőségű földeket illették, amelyek leginkább legelőnek voltak alkalmasak.

1.3.2 A Macskás

A Macskás sokoldalúan körbejárható földrajzi név. Állat vagy növény nevéhez kapcsolható az elnevezés? Netán valamilyen képzettársítás hozta létre? A macska szó feltételezhetően szláv eredetű. Érdekes, hogy magyarul először földrajzi névként jelent meg az 1200-1300-as években. Származékszó alakjában „Mochkas”-ként (Macskás) találjuk meg egy oklevélben. A későbbiekben szerepel a szó mai elsődleges jelentésében is, mely magát a kistestű emlősállatot jelöli. A macska szónak az

alapjelentés mellett jőpár másodlagos jelentésű, átvitt értelmű vagy tájszavas alakját említi az etimológiai szótár. Így például a *vasmacska* kifejezést. Az összetett szó *vas* előtagja a megnevezett dolog anyagára utal, utótagja pedig a macska horgas karmaival való hasonlóság alapján szerepel az összetételben. A *vasmacska*, azaz a *horgony* úgy kapaszkodik a földre, mint ahogy a macska kapaszkodik a karmaival. Miszla címere tartalmaz egy vasmacskát, amely Miszla egykori földesurának, nemeskéri Kiss Pálnak tengermelléki kormányzóságát jelképezi. A kataszteri térképek szerint a *Macskás* nem Kiss Pál földterülete volt, tehát valószínűleg ez az asszociatív megközelítés nem helytálló a névadás szempontjából. A tájszótár szerint a *macska* jelenthet igen részeg embert is. Arra nincs adat, hogy ezen a vidéken is használták-e ilyen értelemben ezt a szót. Az viszont tudható, hogy a *Macskásban* az út mindkét oldalán sorakoztak a pincék, egykor szépen megművelt szőlők tarkították a hegyoldalt. Arra is van bőven adat, hogy húshagyókor előszeretettel látogatták ezeket a pincéket a fiatalok és mire a pincésort végigjárták, bizony lerészegedtek. Így a *Macskás* az idők folyamán nagyon sok részeg embert láthatott. S hogy teljes legyen a fogalom ilyen értelmű körbejárása, ide kapcsolható a másnaposságot kifejező *Katzenjammer* (*macskajaj*) kifejezés is. Az átvitt értelmezések után kiindulhatunk a valódi jelentésből is, azaz a macskafélék családjából. Az is elképzelhető, hogy sok házimacska barangolt arrafelé, esetlegesen vadmacskák élőhelye volt a terület, ezért kapta ezt a nevet. Egy másik magyarázat azonban elvonatkoztat a fentiekől és egy bogáncshoz hasonlító ám hangzatos nevű növényre irányítja a figyelmet. A növény virágzási ideje júliustól szeptember végéig tart. Ősszel az egész növény leszakad a tövéről és a szélről hajtva mint „ördögszekér” terjed tova. Ironikus értelmű nevét (*férfiúség*) is ide-oda sodródó-guruló természetes hajtás-együttese sugallták. *Futóbogáncsnak* is nevezik. Emellett számtalan népnyelvi elnevezése él: *szamárkóró*, *ördögszekér*, *ördögkeringő*, *ördögnadrág*, *ördögrakolya*, *iringófű*, *szamártövis*, *szúnyogtövis*. A szóban forgó *mezei iringónak* (*Eryngium campestre*) van egy további névváltozata is, mégpedig a *macskatövis*. Más vidékek *Macskás* elnevezésű területének magyarázatából kiindulva maga a szó melléknévként értelmezendő, miszerint a szóban forgó hely egy *macskás*, azaz olyan *macskatövises* terület, ahol nagy számban nő ez a növény. Ha növényneveknél tartunk, szólnunk kell az *orvosi macskagyökérről* (*Valeriana officinalis*) is. A május-júniusban rózsaszínű vagy fehér virágokat bontó, akár 1,5 méter magasra is növekvő évelő növényt sűrű, nagyobb

kiterjedésű csoportokban láttam és fotóztam a miszlai *Macskásban*, az utóbbi 10 év intervallumában többször is. A macskagyökér gyöktörzsének átható illata igen feltűnő és jellegzetes. Állítólag a macskák előszeretettel dörgölöznek a szárhoz, az illattól szinte kábulatba esnek, a gyökerét pedig szívesen elfogyasztják, innen eredeztethető a növény neve. Az tehát egész bizonyosan elmondható, hogy a *Macskás* olyan *macskagyökeres* tájrész, ahol rendkívül gazdagon nő e stressz-és feszültségoldó, nyugtató gyógynövény.

1.3.3 *Bikád, Üрге-hegy, 'Bagó-vögy', Hollós, Rókalyuk, Farkas-oldal*

Bikád puszta Miszla belterületétől délre fekvő lakott hely. A földrajzi nevek etimológiai szótára a hely nevét a *bika*, azaz a *hím ivarú szarvasmarha -d* képzős származékából eredezteti, amely személynévként is használatos volt *Bíqua* formában. Íratlan források szerint a település virágkorát az 1600-as évek végén élhette, aminek olyan hatalmas tűzvész vetett véget, ami csaknem az egész falut elhamvasztotta. Három része maradt meg, nevezetesen Felső-Bikád, Közép-Bikád és Német-Bikád, ami sváb lakosairól kapta nevét. A tűzvész után a falu többé nem épült fel. A földesúr betelepítette a lakókat Mislára, a falu helyét pedig felszántatta. Miszla-Bikád tulajdonjoga évtizedeken át per tárgyát képezte a Márffy és a nemeskéri Kiss család között. A nemeskéri Kissek az 1730-as évektől birtokolták a települést. Bikádon az egykori magtár oromfalán 1759-es téglát találtak befalazva. Nemeskéri Kiss Pál anyja végrendeletével lett Miszla-Bikád birtokosa 1817-ben. Tőle unokaöccse, báró Inkey Nándor örökölte meg 1863-ban. A báró halála után a birtok három részre szakadt, a báró gyermekei, Lányi Márton és Martin József lettek az új tulajdonosok. Az *Üрге-hegyen* valószínűleg nagyobb számban éltek ezek a kistestű rágcsáló emlősök. Az ürgék mezőkön, legelőkön, domboldalakon élnek szívesen, ha a fű nem túl magas és nem túl sűrű, de nem is túl gyér. Feltehetőleg ez a terület éppen megfelelő élettér volt az ürgéknek, innét kaphatta a nevét a hegy. A baglyot a néphit a balszerencsével társította, huhogását rossz jelnek tartották. A baglyok egyébként nagyon sokféle hangot ki tudnak adni. Az ismerős huhogás általában a térségük megjelölésére szolgál, jóllehet nem mindegyik faj tud huhogni. Ezen kívül többek között kuvikolhatnak, sziszeghetnek, rikácsolhatnak. Így elképzelhető, hogy a '*Bagó-vögy*' nem volt csábító

úti cél a miszlaiaknak, hiszen ott nagyobb számban élhettek baglyok. A *Hollós* elnevezés arra utal, hogy a hegyet varjú-féle madarak járják. A közönséges holló több ezer éve él együtt az emberrel. A legtöbb holló költőhelyül leginkább az olyan erdős-fás területeket részesíti előnyben, melyek mellett kiterjedt és táplálékban gazdag sík terület húzódik. Mislán a *Hollós-hegy* közvetlen szomszédságában az *Ágnes-hegy* sík szántóterülete húzódik, amely kitűnő vadászterület. A *Hollós-hegyen* napjainkban is láthatunk, hallhatunk hollókat, különösen vadászszезonban. Nagyon gazdag a szókincsük, emellett a csőr-csattogtatás, füttyök egész repertoárjával rendelkeznek. Megfigyelték, hogy a hollók gyakran vezetnek más állatokat az elpusztult állatok tetemeihez. A ragadozók föltépik a dög tetemét, amire a madarak amúgy képtelenek lennének, ezek után a hollók már könnyedén hozzáférnek a húshoz. A róka fajok többsége helyhez kötött életmódot folytat, és állandó földalatti rejtekben, úgynevezett kotorékban él. A rókalyuk a rókák által kiásott földalatti lakóhely, amelynek rendszerint több kijárata van. A *Rókalyuk* elnevezésű területen bizonyára olyan nagy számban tanyáztak rókák, hogy a nép ezt a tényt névadással hangsúlyozta. Idekívánkozik a *Farkas-oldal* magyarázata is, de nem biztos, hogy állatnévről van szó, a *Farkas* családnévből is eredhet e domboldal elnevezése, birtoklást kifejezve. A miszlai összeírások Farkas János, József, Sándor, Ferenc neveket említeneк, tehát voltak helyi lakosok, akik közül valaki tulajdonosa lehetett ennek a mezőnek. Ha állatnévként kezeljük, Pesthy Frigyes helynévtárában az azonos nevű területekre a következő magyarázatot kapjuk: „*a hajdani rengeteg erdőségben tartózkodott nagyszámú farkasokról vehette nevét.*”

1.4 A tájban látható épületek, építmények, mint az elnevezés alapjai

1.4.1 *Szentegyház-hegy, Csárda-dűlő, Magtár-dűlő vagy Menyecske dűlő, 'Jáger gunyhó' 'Fóras-kut' és egyéb kutak*

A *Szentegyház-hegy* feljáratánál lehetett *Bikádpusztá* egykori temploma. Az 1722-es vizitáció szerint Gyöng felé menvén jobb kéz felől álltak a romjai. Oldalfalai majdnem teljesen elpusztultak, kivéve a homlokzati falát. Egy középkori oklevél adata szerint Ábrahám fiai János és László *Bika* (Bikád) nevű birtokukat a rajta épült Szent Mihály templommal együtt elcserélték a Szakadát nevű birtokra, annak Szent Miklós egyházával együtt. 1934-ben ismeretlen levélíró arról értesítette a Nemzeti Múzeumot,

hogya a „Gyönkhöz tartozó Tolna vm. Bikádpusztán dr. Martin József földbirtokos pusztáján régi sírok vannak, amelyek nincsenek bejelentve. A Szentegyház nevű hegy mellett van a sírcsoport, meg az erdő alatt” (K. Németh 2015). A fentiek ismeretében bizonyosra vehető, hogy a Szentegyház-hegy elnevezés az egykori bikádpusztai templomhoz köthető. A Pincehelyre vezető földút mentén a Csárda dűlőben egykor feltehetőleg urasági kocsmá, csárda működött. Tudnivaló, hogy a városokat és a földesurakat regáléjogok illették meg. A regálék alatt az államkincstárt illető, királyi felségjogon szedett jövedelmeket értjük. A földesurak élvezte regáléjogokhoz tartozott a kocsmáépítés, italmérés, húsvágás, húsmérés, malomtartás, vám-és révjog, valamint a vásártartási jog. Miszla 1767-es Urbáriuma szerint ha az uraság a kocsmáltatást valamelyik jobbágyára kívánná bízni, a jobbágy „addig, a méglen a bort árulla”, a heti szolgálattól szabad legyen. Ha az uraságnak olyan vendégfogadója volna, vagy olyat építtetne, melyben az utazók megszállhatnának, az olyan vendégfogadóba „mindenféle italnak kiárultatása egész esztendőnek folyása alatt szabadon hagyattatik, valamint hogy mindenféle égetbornak és sörnek árultatása s efféle italoknak elkészíttetése egyedül az Uraságot illeti.” A források szerint nemeskéri Kiss Pál 1832-ben apósának, Csapó Dánielnek adta bérbe gazdálkodásra a miszlai birtokot. Csapó Dániel Kiss Pál regáléjoga mellett egyúttal Kiss Pál nagybátyjának, Kiss Ferencnek miszlai regáléjogát is bérbe vette (Balázs-kovács 2018). Kiss Pál pálinkafőzdéjében 1838-ban egyedül szilvából és somból 345 akó pálinka főzetett. Az uraság több kocsmát is működtetett, talán éppen az egyik volt a szóban forgó. A Magtár dűlő elnevezés az urasági magtárak helyét jelzi. Később, a TSZ-ek idejében „protekciós” fiatalasszonyok kaptak itt földet, így Menyecske-dűlőként kezdték emlegetni a területet. A 'jáger' régies tájszó, amely a puskás erdőkerülő jelentést takarja. A 'jáger', vagy vadőr naponta bejárta a vadak őrzésével, gondozásával rábízott területet. A földesúri vadászatoknak egyik főszereplője volt, hiszen mint belső urasági alkalmazott elkísérte urát a vadászatokra, irányította a hajtókat. Hogy Mislán hol volt a vadőr kunyhója, arra nincs utalás. Az ásott kút különféle alakjai között a magyar vidékre kétségtelenül legjellemzőbb a gémeskút. Ez a kútforma, mint építmény, hozzátartozik a magyar falu képéhez. A földbe mélyített ágas villásra vagy csapoltra kiképzett végébe vastengelyt erősítettek, e tengelyen forog az emelő szerepét betöltő gém. A kútgödör fölé nyúló végére tették a vödörtartó rudat, a kútosztort, amelyen a favödör függött. A vízzel telt vödör súlyának egyensúlyozására

a gém másik végére kő, vagy fatuskó nehezék, kolonc került. A falu határában álló gémeskutak közös használatban álltak és a legeltető állattartás legszükségesebb eszközei voltak, szinte a természetes táj részévé váltak. Alapvető funkciójukon kívül hírközlési szerepük is volt, a kútgém különböző állásával jelezték például a déli ebéd idejét. Hermann Ottó úgy fogalmazott, hogy „*a legrégebbi telegráf a magyar gémeskút*”. A miszlai kutak elnevezéséből ítélve szinte a határ minden részében megtalálhatók voltak: *'Erős-lapi-kut'*, *'Badicsi-főső-kut'*, *'Badicsi-asó-kut'*, *'Sziladi-kut'*, *'Fóras-kut'*, *'Ölfás-kut'*, *'Miszlai-vőgyi-kut'*, *'Rác-kut'*, *'Macskási-kut'*, *'Kis-pogány-vőgyi-kut'*, *'Vadómási-kut'*.

2 EMLÉKEZET: MIT TARTOTT MEG A NÉP EMLÉKEZETE?

2.1 Családi és utónevek, mint az elnevezés alapjai

A földrajzi elnevezések gyakran erednek névből, vezeték-és keresztnévből egyaránt. E nevek keletkezési alapja nagy részben valóságos birtoklás (Lőrincze 1967). Ha egy személy hosszabb ideig birtokolja az adott területet, akkor azt az ő nevével különböztetjük meg mások területétől. De nemcsak birtoklás lehet az elnevezés alapja. Lehet, hogy az illető nem birtokolta, de művelte azt a földet. Névadó lehetett az is, akinek a legszélső földje volt, vagy a nevezett földhöz közeli legszélső háza, esetleg legelőször tett ott valamit, telepített, vagy éppen leírtott, netán legelőször épített pincét, ásott kutat. Történhetett valakivel örömteli, vagy éppen szomorú esemény azon a helyen, amit az emlékezet névadással örökített meg. S fontos momentum lehet az is, ha egy bizonyos személy változtat valamit a tájon, például emlékművet állíttat.

2.1.1 Böcskör, Badits, Csibráki, Cseszkó

A birtoklás nyelvi kifejezésének leggyakoribb formája, amikor a birtokos neve toldalékok nélkül (-é birtokképző, birtokos jelzős kapcsolat) válik földrajzi névvé (Lőrincze 1967). A névből eredeztethető földrajzi nevek Miszlán ilyenek. A *böcskör* szó régi magyar szavunk, amely fizikai tulajdonságra utal, apró, kistermetű embert jelent. Ha átvitt értelemben értelmezzük a jelentést, miszerint a *Böcskör* alacsonyabb lenne a többi miszlai dombnál, nem kapunk elfogadható magyarázatot, mert a *Macskás*, az *Ágnes-hegy*, a *Pintér-hegy* és a *Böcskör* hasonló magasságúak, 210-230 méter közöttiek. Ezeknél alacsonyabb az *Öreg-hegy*, 206 méter magas. Családnévként már az 1500-as években találkozunk a *Böcskör* névvel. Miszla környékén a Tolna megyei

összeírásokban nem leltem nyomát e vezetéknevnek, viszont az 1754/55-ös nemesi összeírás Vas megyében említ Böcskör Mátyás, Miklós és János nevet. Akár a szentkirályszabadjai Márffy, akár a nemeskéri Kiss családra gondolunk, akik ebben az időben Mislát birtokolták Nyugat-Dunántúli birtokaik mellett, nem zárhatjuk ki a birtokszerzés, a birtokadományozás vagy a birtokcsere lehetőségét, melynek során a domb egy Böcskör nevezetű személy kezébe került és ezzel az elnevezője lett. Nézzünk egy másik megközelítést. A *Böcskör* tetején kálvária kereszt magasodik, amelyet a második katonai felmérés térképén már látunk, ami azt jelenti, hogy az 1800-as évek második felében emelték. Pesthy Frigyes 1864-es kéziratos helynévtára ezt a dombot *Kálváriának* nevezi, ami egyértelmű utalás a kereszt meglétére. A pár évvel korábbi, 1859-es kataszteri térképen viszont *Böcskör-hegy* néven szerepel a terület. Eszerint tehát a két elnevezés párhuzamosan élt egymás mellett. A hatalmas kereszt talapzatán levő felirat a Bibliából idéz: „*Atyám, hálát adok néked, hogy meghallgattál engem.*” Vajon miért pont ez a sor került a lábazatra? Talán valakinek meghallgattatott az imádsága, a kérése és hálából emeltette a keresztet? Talán éppen egy Böcskör nevű ember, aki ezzel a tettevel a domb névadója lett? A források szerint az egyházak ritkán emeltettek keresztet, tehát a fenti lehetőség egyáltalán nem zárható ki. A kereszt környéke kultikus hely és körmenetek állomásaként szolgált, nyilván ez tartotta életben a *Kálvária* elnevezést. Ám az idők folyamán a *Kálvária* név elhalványult, végül eltűnt a köztudatból és már csak *Böcskör* néven emlegették a falu főutcáját végig uraló dombvonulatot. Érdekességként lehet megemlíteni, hogy a *Böcskör* tetején magasodó kereszt éppen Keresztes Mihály Bikádi utcai, a *Böcskörig* felnyúló telkének végében, annak közvetlenül a külső oldalán lett felállítva.

Baditsok már az 1500-as években éltek a Dunántúlon. A név változatai a *Badicz*, *Baditz*, *Badics*. Levéltári adatok szerint Mislá telepítő birtokosa, Salomváry János Badicz Imrével számos anyagi ügyet bonyolított. Kölcson is kért tőle 1000 forintot, hogy meg tudjon vásárolni egy birtokot Fejér megyében. S ha a kölcsönt nem tudta törleszteni, birtokadományozás is történhetett a tartozás fejében, s lehet, hogy az új birtokos, Badicz Imre a domb névadója? A későbbi időkből is találunk kapcsolatot Badics nevezetűekkel. A Mislát birtokló következő nemesi család feltehetőleg a Veszprém megyei szentkirályszabadjai Márffy család volt. Az 1754/55-ös nemesi összeírás

szentkirályszabadjai Badics családot is számon tart, de Vas és Zala vármegyékben is éltek Baditsok. Nem lehetetlen, hogy a két Veszprém megyei család kapcsolatban volt egymással és valamilyen oknál fogva Mislán is birtokoltak a Badicsok, ezért őrzi nevüket a hegy.

A *Csibráki* és a *Cseszkó* szavak hallatán nem gondolunk feltétlenül személynévre, azért sem, mert ezen a vidéken nem jellegzetesek ezek a nevek és az évszázadok sem tartották meg máig. Viszont gondolhatunk egy közeli Tolna megyei településről, *Csibrákról* származó illetőre, akár birtokosként, névadóként. A *cseszko* szót illetően elsőként mi is juthatna eszünkbe, mint az a kifejezés, hogy csehszlovák, cseh nemzetiségű. De ennek kapcsolata az adott területtel némi fejtörést okoz. A régi magyar szavak magyarázó adatbázisa szerint a *cseszko* szó a csizmadiák népies gúnyneve volt, amely a bőrcserzés vagy a csizmadia szóból lett elferdítve. Ki tudja, talán e területen egykor élt olyan mesterember, akár több is, akik lábbeliket készítettek. Mislán 1767-es Urbáriumában szerepel Csibráky Mártony és Cseszkó Mihály neve. Mislán éltek az 1700-as években. Csibráky Mártonnak jobbágytelke volt, talán éppen azon a határrészen a legszélső, vagy éppen a középső, de lakhatott a legközelebb a nevezett területhez, számos lehetőség adódik a névadásra, amit ma már csak találgathatunk. Cseszkó Mihály neve az 1754/55. évi nemesi összeírásban is szerepel Tolna megye nemesei között. Mislán saját földdel bírt. Mivel mindkét szóban forgó terület erdős, nem lehetetlen az sem, hogy az erdő telepítésében volt kiemelt részük. Az 1828-as összeírás szintén említ miszlai lakosként két Csibráky nevűt, Mihályt és Istvánt. Tehát helybeli lakos mindenképpen lehetett a *Csibráki* elnevezésű határrész névadója. Újabb fejtörésre ad okot, hogy a kataszteri térképeken nem szerepel egyik határrész neve sem. Pesthy Frigyes 1864-es gyűjtése is csak az egyiket, a *Cseszkó-gödör* nevet említi, az 1981-es gyűjtés viszont már mindkettőt.

2.1.2 Szűcs oldal, Fazekas, Pintér-hegy, Csiszer-hegy, Soós völgy

A *Szűcs oldal, Fazekas, Pintér-hegy, Csiszer-hegy, Soós völgy* elnevezések olyan magyar családnevekből származnak, amelyek valamilyen foglalkozáshoz köthetők. Az 1767-es Urbéri Tabellákban és az 1828-as országos összeírásban felsorolt miszlai lakosok között minden említett vezetéknev megtalálható. Tehát valószínűsíthető, hogy ezek a

határrészek helyben lakó birtokosaikról kapták nevüket. Ótörök eredetű *szűcs* mesterségnevünk „*kikészített bőroket földolgozó, azokból ruhát, bundát varró iparos*” jelentésű. Különösen mint céhes iparra vonatkozó mesterségnév, nagyon sok családnévnek lett az alapja, akár ragadványnéven keresztül, akár közvetlenül. Hasonlóan a cserépedényt formázó, égető, árusító jelentésű *fazekas* kifejezéshez. A *pintér* alapszava a német *binder*, azaz hordókészítő, vagy kádár. Ez a jelentés teljesen illik a hegyhez is, hiszen tudjuk, hogy a *Pintér-hegyen* valaha jól termő szőlőültetvények voltak. A *Pintér-hegy* viszonylag nagy kiterjedésű temetőt is rejtett, amelyben sok református vallású miszlai alussza örök álmát. Ósi hangutánzó igénk, a *csiszol* tövéből jött létre *-ár-ér* képzővel a *Csiszár*, *Csiszér*, *Csiszer* családnév. A szó jelentése csiszoló, kardcsiszoló, majd fegyferkovács. A *Csiszer-hegy* elnevezés névmódosuláson ment át, ugyanis napjainkban inkább *Csicser-hegynek* nevezzük. A Miszla belterületétől délnyugatra fekvő dombot Pesthy Frigyes is *Csicser-hegynek* jelöli. Az Új Magyar Tájszótár a kifejezés előtagját a *csicseri*, azaz a *mezei pacsirta*, *sordély* madárnévvel azonosítja. Ez a változat sem kizárható, hiszen napjainkban is tapasztalható a hangos madárdal e domb környékén. Ósi finnugor eredetű a *só* szavunk, amely *-s* képző hozzáadásával (sós) *sóbányász*, *sószállító*, *sókereskedő* jelentésű lett. Mint foglalkozást jelölő szó, gyakori családnévvé vált. Sok írásváltozata a hosszú magánhangzók jelölésének bizonytalanságából ered. Mindkét felhasznált összeírásban szerepel Soós János neve a helyi lakosok között. Elképzelhető, hogy a völgyet a Soós család birtokolta.

2.1.3 *Engelmann tanya, Virág halála*

Az Engelmann-tanyán ilyen nevű emberek éltek valamikor. A bűncselekmények fajtái mit sem változtak az évszázadok során: a rongálás, a lopás, a rablás, a csalás, a gyilkosság éppúgy része volt eleink életének, mint a ma emberének. Az alapvető különbség a bűnüldözés formáiban érhető tetten, illetve a büntetési tételekben, büntetési formákban mutatkozik meg. Hogy a Virág vezetéknevű mezőőrt miért és ki vagy kik gyilkolták meg az 1900-as években, arra vonatkozóan nincs adat. Arra sem, hogy az elkövető megkapta-e büntetését. Viszont a véres esemény helyszíne a *Virág halála* elnevezést kapta.

2.1.4 *Ludmilla, Nándina, Annamajor, Ágnes-hegy, Pál-hegy, János-hegy, Kati sarok*

A távolabb fekvő *Ludmilla majornak* több névadója is lehet. Elsőként Inkey báró felesége, lánykori nevén Deym Ludmilla (1842-1925), valamint leányuk Ludmilla (1865-1922). Sőt, a báró unokája, Inkey Imre leánya is a Ludmilla (1925-?) nevet viselte, őt Mislán Lili bárónőként emlegették. A báró másik leányáról, Nandinról (1859-1932) kapta nevét a faluhoz közelebbi major, *Nándina*. Amikor az Inkey birtok három részre szakadt, az egyik rész Lányi Mártoné lett, akinek Anna nevű lánya után *Annamajornak* kezdték nevezni *Nándinát*. A két elnevezés ma is él párhuzamosan egymás mellett. Az *Ágnes-hegyet* illetően nem találtam olyan személyt a miszlához köthető nemesi családok le-és felmenői között, akinek Ágnes lett volna a neve. A női nevek, különösképpen a keresztnevek birtokosként való feltüntetése kevésbé jellemző. A női utónévből eredő elnevezések leginkább egyenes ági rokonokhoz, vagy valamilyen olyan eseményhez köthetők, amelyek a leánnyal, asszonnyal ott, azon a helyen megtörténtek. Lehetett az valamilyen örömteli esemény, de drámai is, szerelmi tragédia, szerencsétlen baleset, öngyilkosság, gyilkosság. Az *Ágnes-hegy* esetében ez talány marad. A *Kati sarok* az uraság szakácsnőjéről kapta nevét, aki a szóbeszéd szerint kegyeiben részesítette földesurát és ezzel kiérdemelt egy helynevet. Az uradalomhoz tartozó *Bikádi rétek* közvetlen szomszédságában elhelyezkedő *János-hegy* és *Pál-hegy* nemesi birtokosairól, nemeskéri Kiss Jánosról és fiáról, Kiss Pálról is kaphatta nevét. Bár a *Pál-hegy* elnevezése eredhet vezetéknévből is, mivel mindkét fentebb említett miszlai összeírásban szerepel Pál János és Pál Ferenc neve.

2.2 A település történetével kapcsolatos tények, mint az elnevezés alapjai

2.2.1 'Rác-kuti dülő', 'Pogány vögy', Cigány-sűrű

A 'Rác-kuti-dülő' egykor rácok lakóhelye volt. A *rác* szó jelentését Szilágyi Mihály így magyarázza: „Az alábbiakban rácnak nevezzük mindazokat a délszlávokat, akik Bosznia, Szerbia és Horvátország különböző tájairól kerültek vidékünkre. A magyar nyelvhasználatban ez a győjtőfogalom éppúgy meghonosodott, mint a sváb kifejezés.” A 16. századtól kezdve előbb a török elől menekülve, majd pedig a hadakat követve folyamatosan érkeztek rácok Tolna megye területére. A törökök zsoldjába állva részben katonáskodtak, részben állattenyésztéssel foglalkozva vándoroltak nyájaikkal egyik pusztáról a

másikra. A török hódoltság idején és a 17-18. század fordulóján megyénk számbavett lakosságának nagyobbik fele rácokból állt (Szabó 2010). Az összeírás biztosa a rácokat kóborló, jobbágytelek nélküli jövevényekként írja le, akik hevenyészett kunyhókban és faviskókban élnek. A Miszla, Udvari, Nagyszékely között elterülő füves térség volt a lakóhelyük. Ittlétük emlékét a *'rác-kuti-dülő'* és a *Ráctemető* földrajzi nevek őrzik. A 2. katonai felmérés térképe szerint temetőjük a *Báni völgyben*, a *Báni-patak* közelében volt. A területet értékes régészeti lelőhelyként tartják nyilván. Legutóbb 2015-ben egy bronzkori 5 cm magas miniatúr edény került itt elő, amely sírlelet vagy gyermekjáték lehetett. A törökdúlás sok valódi eseményét, vagy abból az időből fennmaradt mondákat megőrizte a nép emlékezete és számos esetben valamilyen földrajzi név is kapcsolható ehhez a korhoz. A névadás szempontjából a *pogány* szó régies jelentését, azaz a *nem keresztény, hanem muzulmán* jelentést figyelembe véve feltehetőleg a török háborúk korába nyúlik vissza a miszlai *Pogány-völgy* elnevezés. Elképzelhető, hogy a törökök ezen a helyen ütöttek tábort és hosszabb ideig is itt tartózkodtak. Midőn *„először szemlélttem ezeket a barlangszerű üregeket az erdőszerűen fákkal borított környezetben, önkéntelenül vártam, hogy állatbőrbe öltözött kőszakács ősember fog kilépni valamelyikből”* – írja Kovách Aladár néprajzkutató 1909-es miszlai látogatása után. Megállapítása szerint az 1715-1720 közötti újratelepülési időszakban Miszlán egy tisztán partlakásos falu alakult ki, s feltehetőleg ezt a lakásviszonyt a betelepülők már magukkal hozták. *„A löszdombokba vájt partlakások se nem épületek, se nem alkotmányok ugyan, de kezdetleges emberi lakások voltak”*- írja. A domboldalakra vájt üregek különféle célokat – konyha, kamra, pince, tyúkól – szolgáltak. Ezeknek a partlakásoknak utolsó hírmondói még láthatók a falu minden utcájában. A *Badacsony* oldalában is megmaradt egy ilyen több üregből álló „lakás”, amelyet valamikor cigány családok foglaltak el és éltek itt mindennapjaikat. Erről ma is tanúskodik az egyik üreg kormos boltíve, amely tűzrakás nyomaira utal. A helyet az erdős-bokros környékről és a valaha itt lakókról a *Cigány-sűrű* elnevezéssel illették. A *sűrű* utótag bozótos erdőrészt jelöl. Tudjuk, hogy a vándorló életmódot folytató cigányok elsősorban a falun kívüli erdős területeket keresték, hiszen évszázados üldözöttségük alatt az erdő adta a legnagyobb védelmet. Letelepülésükkor arra is figyeltek, hogy a közelben legyen megfelelő vizű patak, folyó, vagy legjobb esetben halastó. Földbe vájt kunyhóikban *„szerény létfenntartási igényük minimális teljesülése esetén, már nagyon békések voltak és vidámak.”* Az erdő bőséges

kincsei, vad, madár, zöld növények, vadgyümölcsök, magvak, fanedvek, méz, gombák és gyógynövények rendelkezésükre álltak. Hogy meddig és milyen számban volt lakott a *Cigány-sűrű*, arra nincsenek adatok.

2.2.2 '*Papok ódajja*', '*Katona-föld*', '*Jegyzőföld*' Ráadás, '*Ádomás-hegy*'

A miszlai egyházak tulajdonában levő földek területe 10-20 hold közötti nagyságú volt. Az egyházi személyek ezeknek a földeknek a megműveléséről vagy maguk gondoskodtak, vagy ami jellemzőbb volt, őszi, tavaszi ugarát, művelését, betakarítását az egyház megváltotta. Esetenként használatra bérbe adták azokat. A szántóföld mellett pár hold legelőhasználat is megillette az egyházat, emellett házikert, káposztáskert és kenderföld is. A papnak és tanítónak díjlevélben határozták meg a neki járó föld nagyságát egyéb juttatásokkal együtt. A község tulajdonában levő birtokokból mérték ki évről évre a községi alkalmazottaknak, tisztviselőknek a javadalmi földeket, így a jegyzőnek is. A '*Papok-ódajja*', '*Jegyzőföld*' elnevezések eredete ezekhez a tényekhez vezethetők vissza. Hasonlóképpen a '*Katonaföld*' névhez, ami az első világháborús időszakhoz köthető. A földosztásról szóló 1919-es néptörvény értelmében lehetőség nyílt a magánbirtokok 500 hold feletti részének és az egyházi birtokok 200 hold feletti részének kisajátítására, melyet aztán kis-és középbirtok kialakítására osztottak szét. A jogosultak körét elsősorban hadirokkantak, hadiözvegyek, katonai szolgálatot teljesítő nincstelenek és szegényparaszrok alkották. A frontról hazatérő miszlai katonák pár holdnyi földet kaptak ezen a területen, hogy szűkös megélhetésüket fedezni tudják. A *Ráadás* nevű domboldal szántókat hord a hátán. Az 1981-es adatközlők szerint a régi jobbágytelkek kiosztásakor kiegészítésként, ráadásul kaptak itt földet a telkes jobbágyok. Az '*Ádomás-hegyen*' olyan rossz minőségű szántóföldek voltak, hogy megválni tőlük nagyon nehéz volt, eladni legfeljebb egy közös pohárürítésért, áldomásért lehetett azokat.

3 FANTÁZIA: AZAZ AZ ELNEVEZŐBEN KIALAKULT ÉRZELMI, HANGULATI TÉNYEZŐK

3.1.1 *A Badacsony, a Bíbor és a Szerencse rét*

A kataszteri térkép a *Badacsony* területét dombnak jelöli, amelyen szántó, erdő és szőlő egyaránt található. Jelentős parcellán feküdt Miszla ótemetője, amelyet az 1700-as évek

végén nyitottak meg. A tulajdonosi jogokat a két felekezet gyakorolta. E temető betelével további területeket vontak be a hegy oldalában temetkezési célokra, s jutottak el a jelenlegi temetőig. Az etimológiai szótár a *Bodacs* személynévből eredezteti a *Balaton* melletti kör alakú tanúhegy, a *Badacsony* elnevezését. A szó kicsinyítő becézéssel alakult. Mint ismeretes a Veszprém megyei *Badacsony-hegy* egyik legkiválóbb szőlőtermesztő területünk. „*A badacsonyi bor és főtt ürmös egész hazánkban a legjobbak közül való. A szőlőhegy egészen gömbölyű, s gyönyörű szőlőkkel, mulatóházakkal, erdőkkel öveztetvén körül, kevélyen tekint le a magyar tengerre, a Balatonra.*” – írja Fényes Elek. Arra van adat, hogy Miszla telepítő birtokosa, Salomváry János nemcsak gyapjával, gabonával kereskedett szerencsésen, hanem borral is. A bornak jó ára volt. A balatonmelléki szőlőket, sőt a szőlőnek alkalmas pusztá földeket is drágán adták-vették. Két-három hold szőlő a *Balaton* mentén, ahol a török ritkábban pusztított, többet ért, mint egy nagybirtok, amely a törökhöz közel esett. Salomváry a legvagyonosabb Veszprém megyei családok képviselői közé tartozott. A *Balaton* mentén többek között *Felsőörsön, Füreden, Arácson* nagy kiterjedésű szőlőbirtokokkal rendelkezett. Nyilván a *badacsonyi* hegy levét is ismerte. Egykor a miszlai *Badacsony* lankáin is termesztettek szőlőt, talán már Salomváry idejében is, de a nemeskéri Kiss család birtoklása alatt biztosan. Azt, hogy milyen dátumhoz köthető egy domborzati egység elnevezése, nehéz kideríteni. A legkorábbi térképek, az első (1763-1787) és második (1806-1869) katonai felmérések térképei nem a domborzat névrajzára, hanem egyéb, katonai szempontból fontos adatokra fókuszálnak, így a földrajzi nevek feltüntetése azokon nem mondható pontosnak. Az 1850-es években készült kataszteri térképen már szerepel a miszlai *Badatson* neve. Ha e domb névadása Salomváry idejéből, tehát az 1700-as évekből való, nem zárható ki, hogy az elnevezés Salomváry jól termő balatonmelléki szőlőbirtokaira, illetőleg a *Balaton* szőlőhegyeire, a *badacsonyi* borvidékre asszociálva született, utóbbiak közül a legkitűnőbbet, a *Badacsonyt* megtisztelve azzal, hogy egy másik, Tolna megyei vidék kiváló szőlőtermő dombján is névként említsék. Hiszen ahogy Bél Mátyás a 18. század elején megírta, „*a Balaton tó zalai partját egyvégtében szőlőtermő hegyoldalak szegélyezik, amelyek legtöbbször igen nemes borokat szüretelnek, de valamennyi közt legjobbakat a Badacsonyi, Szentgyörgyi és Kővágóörsi parti hegyek adják, melyeknek gyümölcse oly finom és kellemes ízű, hogyha nem is a legelső, de bizonyosan az első közt ismert bort szűrik belőle.*” Ezt a kiváló termőterületet

az is magyarázza, hogy a badacsonyi táj mikroklímája különleges, amelyet befolyásol az igen kedvező lejtőszögű, északi széltől védett déli hegyoldalak földrajzi helyzete s emellett talán a *Balaton* tükréről visszaverődő, extra mennyiségű napbesugárzás is. Vajon helytálló az ország és a balatoni borvidék legkiválóbb szőlőtermő helyéhez való hasonlítás alapján született névadás? Vagy mégsem? Korabeli újságcikk egy jogi vitáról tudósított, amely szerint egy miszlai gazda fehér borát 'Badacsonyi' név alatt adta el. A vevő ócska lőrét kapott, ezért perelte az eladót, a pert azonban elvesztette, mert az eladó hitelesen igazolta, hogy a bor egy *Badacsony* nevű miszlai szőlőhegyről származik. A bíróság valószínűleg tévedett, ugyanis Pesthy Frigyes névgyűjteményéből megállapítható, hogy a nép több helyütt éppen a leghitványabb csigert termő szőlőhegyet nevezi gúnyból *Badacsonynak* (Weidlen 1985). Csigernek a silány, savanyú bort nevezik, amit a kipréselt szőlőtörköly vízzel való felöntésével, áztatásával, újrapréselésével és erjesztésével készítene. Kapásbornak is hívják, amit a napszámosoknak adtak a napszám mellé. Vajon a miszlai hegy termett-e olyan szőlőt, hogy annak leve a balatonmelléki borvidéken készült borokat juttatta eszébe annak, aki megkóstolta? S ebből kifolyólag az elnevezők vállalták-e, hogy ezt a hasonlóságot megkoronázzák egy asszociációs névadással? Avagy a miszlai *Badacsony* jóval kedvezőtlenebb éghajlati és domborzati jegyei miatt a szőlőtermesztés szempontjából éppen hogy egy gyengébb minőségű terület, s ahogy az ország több településén is, a nép egy ironikus, gúnyos névadással élt? Hasonlóan egy másik Tolna megyei településhez, ahol a rendkívül savanyú szőlőtermésről és a gyenge minőségű bortermésről *Józan-hegynek* nevezték el a szőlőhegyet? A *Badacsony* elnevezésének talán a népi humor volt az elindítója?

A *Bíbor*, *Bíbor-hegy* Miszla belterületétől keletre helyezkedik el. A források szerint a *Bíbor* egy falurész, a *Bíbor-hegyen* pedig szántókat és szőlőket találunk. A *bíbor* szó eredetére, jelentésére vonatkozóan többféle magyarázatot hoznak a szótárak. Elsőként jelenti azt a színt, amely a vöröseslila árnyalatait takarja, s amelynek számos régi név van a megnevezésére: *szederjes*, *királyszín*, *violaszín*, *purpián*. *Bíbor*-nak titulálják azt a festéket is, amelyet a bíborcsigából nyernek és amellyel ezeket a színárnyalatokat létrehozzák. A fehér vagy sárgás laza szövésű finom szövetet, amelyet fátyolszövetnek vagy bodorvászonnak is neveztek, szintén a *bíbor* elnevezéssel illették, jelezve, hogy a szövetek között a legjobb minőséget képviseli. Ez a szövettel kapcsolatos jelentés úgy

alakulhatott ki, hogy a len búbos termése alapján egy kicsinyítő *bubor* alak jött létre, amely elhasonulással *bíbor* lett és a *len termése*, *lenszövet* jelentésfejlődésen ment át. Mivel itt, közvetlenül a falu alatt terültek el azok az 50-150 négyszögöles kenderföldek is, amelyekbe egy-egy család annyi kendert és lent vetett, amelyet egy év alatt fel tudott dolgozni, akár a *finom lenszövet* jelentésű *bíbor* is lehet a névadó. Az elnevezés utalhat a kenderföldek kiválóságára is, hiszen mivel minden évben azonos kultúra került a parcellákba, alaposan megtrágyázták ezeket a földeket, hogy minőségüket fenntartsák. S mindezek mellett a *Bíbor* Árpád-kori női név is, amely *Bibara*, *Bibora*, *Bibur* alakban is előfordul. Járjuk körül a *bíbor* szó szimbolikus jelentéseit is! A *bíbor* a hatalomhoz tartozás színe, a férfiak színe, ami méltóságot jelent. Ilyen értelemben a *bíbor* szimbolizálja a bőséget, a jólétet, és a bölcsességet is. Gondolatban nem messze, csak a belmajori kastélyig kell elsétálnunk, hogy egy méltóságra akadjunk nemeskéri Kiss Pál császári és királyi kamarás, tengeremléki kormányzó személyében. Korabeli forrásokból tudjuk, hogy birtoka a „*Bíboron is túl elnyúlott*”. Galgóczy Károly hajdani utazó nagy elismeréssel szólt Kiss Pál birtokáról: „*A hegyes helység mostohasága dacára meglepő annyi szépségnek, mondhatni elbájolják az utazót, látván, hogy a szorgalom és a befektetés a csüggedhetetlenség kíséretében a kopár hegytetők honában is paradicsomot, ott pedig aranybányát tud teremteni.*” E dicséretes gazdálkodás az 1840-es évek Misláján kiérdemli-e a bőség, bölcsesség értelmű *bíbor* megnevezést? Mindenképpen.

Az Új Magyar Tájszótár a szót a *bíborhere* főnévvel hozza kapcsolatba. A *Trifolium incarnatum*, a *bíborlóhere*, vagy *olasz lóhere*, azaz rövidítve a *bíbor*, csodálatos bíborpiros szíromleveleiről kapta nevét. A takarmánynövény termesztése a 19. század 2. felében terjedt el hazánkban. Intenzív virágzásának köszönhetően kiváló méhlegelő, de zöldtrágyának is vetik. Talán egykor bíborherét is termesztettek a *Bíbor-hegy* dombjain, ami virágzáskor bíborpirosra festette azokat és csodálatos, elbűvölő látványt nyújtott? S ez ihlethette az elnevezést? Az uradalmi birtok gazdálkodását illetően tudható, hogy Kiss Pál 1834-ben a lóherföld 80 holddal való megnövelését tervezte apósával, Csapó Dániellel, aki kora legkiválóbb mezőgazdája volt. Arra nincs adat, hogy éppen a bíborheréről van-e szó, ám miért ne lehetne, hiszen Galgóczy Károly művéből azt is tudjuk, hogy a *karmazsin*, azaz a mélyvörös virágú lóher „*már első évben megadja a legjobb termést, ezt lehet sekély bőrrü földön is vetni, hol más lóherfaj nem tenyész.*”

Összegezve elmondhatjuk, akár Kiss Pál virágzó birtokára gondolunk, akár a nagy területű lilásvörösben pompázó lóherföldekre, netán a paraszti háztartások nélkülözhetetlen növényét biztosító kenderföldekre, mindenképpen a bőségre való asszociációban kell keresnünk a *Bíbor* és a *Bíbor-hegy* elnevezésének gyökereit.

A *Szerencse rét* elhelyezkedéséről pontosat nem tudni, mert a térképeken nem szerepel. Egy említése van Pesthy Frigyes helynévtárában, illetőleg az 1981-es gyűjtésben annyi szerepel róla, hogy az adatközlők nem ismerték. Az idők során tehát az elnevezés feledésbe merült, elhalványult. A név hallatán felmerül a kérdés, mi is az, ami szerencsét hoz? A néphit szerint például a négylevelű lóhere. Aki képes rátalálni erre a ritka növényre, annak bizonyosan kedvében járnak a természetfeletti erők. Mikszáth Kálmán a lóherét *szerencsefünek* nevezi a *Szűcs Pali szerencséje* című 1882-ben írt novellájában. Az első magyarországi adat a *Gazdaságot Tzélzó Újság* 1796. évi számában Gotthard erfurti professzor írásában megjegyzi, hogy „a lóhere a lónak és szarvasmarhának tsupa tsemege, olyan, mint az abrak”. Mindenképpen szerencse tehát, ha van olyan rét a miszlai határban, amelynek lóhere termése biztos, bőséges és a tenyészállatok számára a legalkalmasabb takarmányt biztosítja a kaszálás által. A *szerencsefü* elnevezést egy másik növény is bírja, mégpedig ahogy a *Természet* című lap 1944. novemberi számából kiderül, a *fecskefü*. Egyéb nevei *nagyfecskefü*, *vérehulló fecskefü*, *szerencsefü*, *lakatfü*. A cikkből az is megtudható, hogy „1. Szömöltsöt a kézről elveszt a fü sárga leve, tsak gyakran tseppentsék reá. 2. Szemen levő hályogot is elveszti, és egyéb külső sebhelyeket megtisztítja ezen, sárga nedvesség, ha egy tseppet reá tseppentenek. Sőt tsudálatos : a gólyák is az ő fiaiknak szemeiket ezen fűvel gyógyítják, és setét szineik megvilágosodnak nekik.” Az elnevezést illetően tehát gondolhatunk olyan rétre, amely bőven megtermi a *szerencsefüvet*, legyen az lóhere, az állatok hasznára vagy akár az említett gyógynövény, amely különféle bajokra használatos embernél, állatnál egyaránt.

Dolgozatomban igyekeztem összegyűjteni azokat az ismereteket, adatokat, amelyek a miszlai határ domborzati elemeinek elnevezéseihez közelebb vihetnek. A földrajzi nevek bizonyos mértékig konzervatív jellegűek, azaz megőrzik régi formájukat akkor is, ha a névben foglalt tartalom már nem valóság (Lőrincze 1947). Nem szabad

elfelejteni tehát, hogy az elnevezések kiindulópontja mindig az első és eredeti állapot, tehát az, amit valaha az elnevező látott. Érdekes volt visszanyúlni Miszla múltjába a nevek kapcsán is, hiszen ezek a földrajzi nevek rendkívül színesek, beszédesek. És hogy az eredetük magyarázatai közül melyik a leginkább elfogadható, annak eldöntését az olvasóra bízom!

4 IRODALOM

Adatok Tolna megye malomiparának történetéhez/ Kárpáti Andrásné. Szekszárd. 1987.
Cigányok a somogyi erdőkben/Geleta Ferenc. In.: Erdészettörténeti Közlemények.

Bp. 1998.

Családnevek enciklopédiája/ Hajdú Mihály. Bp. Tinta, 2010.

A dűlőnévkutatás történeti vonatkozásai/ Weidlen János. Századok. 1985.

Etimológiák, szóelemzések a Czuczor-Fogarasi szótárból/ Jankovicsné Tóth Anikó. Bp. Tinta, 2010.

Földrajzi neveink élete/ Lőrincze Lajos. Bp. 1947.

Földrajzi nevek etimológiai szótára/ Kiss Lajos. Bp. MTA Nyelvtudományi Intézet, 1980.

A földrajzi nevek keletkezésének néhány pszichológiai kérdése/ Zsolnay József. In: Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, 1967.

Földrajzi nevek névtudományi vizsgálata Makó környékének földrajzi nevei alapján/ Inczefi Géza. Budapest, 1970.

Helyneveink érdekességei, tanulságai, népi magyarázatai/ Grétsy László-Balázs Géza. Bp. Tinta, 2013.

Kalandozás a földrajzi nevek között/Mikesy Gábor. 2022.

<https://geometodika.hu/2022/01/13/kalandozas-a-foldrajzi-nevek-kozott/>

A középkori Tolna megye templomai/ K. Németh András. Wosinsky Mór Megyei Múzeum, Szekszárd, 2015.

A leggyakrabban használt képzők szerepe a földrajzi nevekben/ Inczefi Géza. MNY. 1970.

A magyar családnevek változástipológiájáról/ Farkas Tamás.

http://www.c3.hu/~magyarnyelv/15-4/FarkasT_15-4.pdf

Magyar földrajzi köznevek tára

<https://mek.oszk.hu/13100/13110/13110.pdf>

A magyar igazgatástörténeti helységnév lexikon/ Gyalay Mihály. Bp. 1989.

Magyar néprajzi lexikon/ Ortutay Gyula. Bp. Akadémiai Kiadó, 1987-

A magyar nyelv szótára /Czuczor Gergely-Fogarasi János. Pest. 1862-1874.

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára/Benkő Lóránd. Bp. Akadémiai Kiadó, 1967-

Magyar nyelvtörténeti szótár/Szarvas Gábor-Simonyi Zsigmond. Bp. MTA. 1890-1893

Magyar szófejtő szótár/ Bárczi Géza. Bp. Trezor, 1991.

Magyarország geographiai szótára/ Fényes Elek. Bp. 1984. (reprint 1851)

Magyarország leírása/ Fényes Elek. Pesten, 1847.

Országos összeírások

<https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu>

Régi korok emléke Tolna megye földrajzi neveiben / Szabó József. Magyar Nyelvőr. 2010.

Régi szavak szótára: kihalt, elfeledett és kiveszőben levő szavak, szóalakok és szójelentések magyarázata/ Kiss Gábor. Bp. Tinta, 2012.

Tolna megye földrajzi nevei/Ördögh Ferenc-Végh József. Bp. Akadémiai Kiadó, 1981.

Tolna megye Pesthy Frigyes helynévtárában/ Gaál Attila-Kőhegyi Mihály. Szekszárd. Béri Balogh Ádám Múzeum, 1978.

Új magyar tájszótár/ Lőrinczy Éva. Bp. Akadémiai Kiadó, 1979-2010.

Wosinsky Mór Múzeum évkönyve. Szekszárd. 2020.

.

